

La regeneració de la vida política. La necessitat d'un diagnòstic radical

Josep Miró i Ardèvol

President d'e-Cristians i editor de Forum Libertas

En les condicions actuals, no és possible que la regeneració política sigui qüestió d'unes poques lleis i altres governants (quins?). Sense entrar a fons en les causes que han determinat la situació en la qual estem immersos, sense un diagnòstic que cerqui les arrels dels problemes –radical, per tant– el propòsit de regeneració política esdevé impossible.

A l'afirmació feta es pot respondre amb la crítica –certa– que tot depèn del que entenguem que és la política i els seus fins. El meu punt de partida és considerar-la aquella pràctica que té com a fi la consecució del bé comú: aquell que només podem obtenir com a societat i gaudir-ne com a membres d'aquesta societat. En aquest sentit, el bé comú no és directament apropiable per ningú, però ens afavoreix a cadascú de nosaltres, perquè permet viure millor les nostres vides, perquè construeix «*aquelles condicions de la vida social amb les quals els homes, famílies i associacions poden assolir més plenament i fàcilment la seva perfecció pròpia*» (Gaudium et spes, 74).

La llibertat no es realitza en la multiplicitat d'opcions sinó en la cerca de la veritat. La desvinculació de la relació entre llibertat i veritat és la causa central dels problemes del nostre temps. L'encíclica *Veritatis splendor*, de la qual es compleixen 25 anys, és un gran diagnòstic d'aquesta crisi radical.

La societat occidental s'ha transformat sota la influència de la cultura de la desvinculació, la ideologia que promou que la realització personal només és possible per mitjà de la satisfacció del desig de possessió, la *cupiditas*. Tots els fenòmens crítics del nostre temps tenen la seva clau interpretativa en aquesta concepció. Cap compromís o vincle, personal, social, col·lectiu; cap deure, obligació; cap norma, tradició, creença filosòfica, fe religiosa, pot limitar o negar aquella realització per la *cupiditas*. Si ho fa, aquell vincle, aquell compromís, ha de ser transformat, afeblit, o del contrari ha d'esser destruït. Són les polítiques del desig transformades en significants de les nostres polítiques públiques. Constatem-ho: avui la definició del progrés i la democràcia es mesura cada vegada més en funció del matrimoni homosexual, i la màxima llibertat per avortar, en lloc del compliment real dels drets humans, i la justícia social en les relacions de producció. Hi ha una ruptura conceptual profunda en aquest canvi que és incompatible amb

el pensament occidental que des de Tomàs d'Aquino arriba a concepcions contemporànies, no únicament com les de MacIntyre¹, sinó també de liberals perfeccionistes com Joseph Raz. Una concepció fins ara pròpia de la nostra cultura en virtut de la qual, no són els desitjos, sinó les accions intencionals, les que sempre es dirigeixen cap a alguna cosa, que l'agent considera que tenen un valor genuí.

La cultura desvinculada es configura per la convergència d'idees que tenen el seu principal origen en el segle XVIII, però esclata com a cultura de masses a partir del *Maig del 68*. Cal resseguir atentament Charles Taylor i el seu *Fuentes del yo: la construcción de la identidad moderna*, per observar com la concepció cultural moderna es va configurant, a partir de la progressiva substitució de la raó objectiva, per la subjectivitat de la raó instrumental. La *Crítica de la razón instrumental*, de Max Horkheimer, constata com la pèrdua no és només percebuda des del cristianisme. De fet, el marxisme pot ser interpretat com l'intent de base materialista de confegir una nova raó objectiva com a marc de referència en el qual el subjecte troba un horitzó de sentit més gran que ell mateix.

Les grans ruptures

La cultura de la desvinculació és generadora d'unes grans ruptures de conseqüències destructives:

De la relació amb Déu. Així, al mateix temps, es liquida el sentit de transcendència, també de l'horitzontal, entre les persones. És la negació, o l'oblit de Déu, o la seva reducció a ídol humà. La ignorància de la cultura religiosa n'és una de les seves conseqüències seculares. Aquesta ruptura

«Charles Taylor explica com la concepció cultural moderna es va configurant, a partir de la progressiva substitució de la raó objectiva, per la subjectivitat de la raó instrumental».

fonamental es troba a l'origen directe de la pèrdua de la nostra tradició cultural, i el cegament de les seves fonts, que ens impedeix utilitzar tots els recursos del saber per afrontar els problemes del nostre temps, com ha apuntat Charles Taylor a l'obra citada, i dona lloc a la crisi cultural, i amb ella a l'emergència educativa; la dificultat per educar.

Significa també la ruptura amb la naturalesa humana. L'antropologia consubstancial a la nostra civilització està sent destruïda i, per tant, el sentit del que és humà. Afecta la base física, amb els riscos creixents de manipulació genètica, capaços de provocar una doble desigualtat heretada, la de la riquesa, i la dels gens manipulats, junt amb la voluntat de superar, més enllà del que és raonable, les limitacions de la nostra corporeïtat, amb la promesa d'assolir un estadi superior, el posthumanisme. Tot el que pot fer-

se, s'ha de fer (qui ho pugui pagar). I si aquestes són tendències –i, per tant, possibilitats no plenament realitzades– el factor decisiu avui de la ruptura antropològica és l'hegemonia d'una ideologia irracional, la perspectiva de gènere, i les seves derivades d'identitats LGBTI+, així com el feminisme de quarta generació, que postula el feminisme com a concepció política global i alternativa basada en el supremacisme del *woman power*. Si el *gender* planteja una nova *lluïta de classes*, la de les identitats polimòrfiques oprimides contra el patriarcat opressor, el feminisme influït per aquella ideologia proclama directament la supremacia històrica de la versió actualitzada de la classe obrera: el feminisme.

La ruptura amb la solidaritat generacional es tradueix en la llosa d'un múltiple i gran endeutament que dispoem sobre les espatlles de les generacions joves: endeutament ambiental, econòmic i demogràfic, perquè les migrades generacions joves hauran de suportar el pes d'una nombrosa població envellida.

La ruptura generada per la injustícia social manifesta, que ha trencat la cohesió social a Occident, generant uns nivells de desigualtat injustificats, i ha transformat

radicalment les relacions de producció, creant un nou grup social, el *precariat*, caracteritzat per la feblesa i incertesa del seu vincle amb el treball. Els joves en són les seves principals víctimes.

«No hi ha alternativa a la missió i funció de la família, ni en el pla de la realització personal, ni pel que fa a les seves funcions econòmiques i socials, que proporcionen cohesió, prosperitat i benestar a la vida social i econòmica».

La ruptura provocada per la progressiva deslegitimació de les institucions polítiques, generada per la partitocràcia, la desvinculació de les elits, especialment les polítiques, que han desacreditat les institucions i degradat la democràcia liberal. Una de les seves manifestacions és la corrupció, que no és un fet nou, però que té un efecte multiplicador en uns estats amb una gran capacitat de despesa, i també perquè corca la democràcia, i facilita el seu lliurament als grups de poder econòmic.

Totes aquestes ruptures tenen conseqüències greus, fins i tot tràgiques. Una és especialment crítica perquè afecta la clau de volta de la realització personal, i de l'organització social: la família. El fonament de la família és l'amor de donació, la reciprocitat, el compromís i el deure. Amb encerts i errades, el cas és que aquests principis l'han guiada. La seva realització era imperfecta, com tot el que és humà, però sabíem a què atènyer-nos perquè aquells principis eren l'horitzó de sentit que ens tibava i guiava. Aquest horitzó s'està esvainent i és una gran catàstrofe, perquè no hi ha alternativa a la missió i funció de la família, ni en el pla de la realització personal, ni pel que fa a les seves funcions econòmiques i socials, que proporcionen cohesió,

prosperitat i benestar a la vida social i econòmica. Avui tot està perillosament malmès.

De les ruptures a les crisis d'identitat

La identitat humana està construïda al voltant de la condició de ser home o dona, i els seus desenvolupaments: paternitat i maternitat, filiació, fraternitat, família, parentiu i nissaga. La identitat així edificada, s'enfortia per la pertinença a comunitats de vida i de sentit. La comunitat religiosa, en primer terme, el que en termes occidentals vol dir molt majoritàriament cristiana. Les altres comunitats, com l'escola, contribuïen a la formació, i al desenvolupament d'aquesta identitat.

L'onada de la descristianització al primer món, social i individual, ha destruït una altra dimensió molt profunda de la identitat: la de l'experiència i el sentit religiós, que arrossega en la seva caiguda les dimensions morals. La societat occidental –no tota– ha deixat de ser cristiana. Charles Péguy, amb visió profètica, ja ho va anunciar. Deia que els pecats ja no eren cristians, perquè la societat havia deixat de ser-ho. Perquè, millor o pitjor, i fins aleshores, la societat situada dins del marc de referència cristià se sentia subjecta a uns canons, i posseïa un tensor moral i espiritual, que com en els desbordaments dels rius, estimulava que l'aigua tornés al seu curs.

«En altres temps, en la nostra societat cristiana hi havia pecat, però el seu correlat era el sentit de culpa, i per tant de penediment i reparació. Aquesta és la força regeneradora del cristianisme, i no només l'evitació de la falta».

Hi havia pecat, però el seu correlat era el sentit de culpa, i per tant de penediment i reparació. Aquesta és la força regeneradora del cristianisme, i no només l'evitació de la falta. És el que s'ha perdut en la societat acristiana. No ens enganyem, la secularització és això. En ella ningú ha de sentir-se

culpable –els milers de manuals d'autoajuda es basen en aquest principi– perquè és una llosa insuportable, però com necessàriament sempre han d'existir responsabilitats, en l'actual cultura, les culpes sempre es desplacen cap a l'altre. No hi ha res a reparar, i sí a criticar i a desqualificar en l'altre, sempre culpable. És també la tessitura que explicita la feblesa de les personalitats que construeix la societat desvinculada. D'aquí la contradicció que en un estat de dret i en una cultura que es proclama defensora dels drets humans, la presumpció d'innocència està desapareixent, i les modificacions al codi penal, sempre van en la línia d'accentuar les penes. Més encara, per a determinats delictes, el culpable queda estigmatitzat per sempre. L'actual és una societat dotada d'unes concepcions que no proporcionen als seus ciutadans la força interior necessària per sentir-se responsablement culpables. El bé ja no és una realitat que ens mana, sinó la preferència del que ens resulta còmode.

«L'actual és una societat dotada d'unes concepcions que no proporcionen als seus ciutadans la força interior necessària per sentir-se responsablement culpables». (Il·lustració: Mixformdesign-iStock).

Sense Déu, la societat acristiana perd la capacitat de transcendir, i no només cap amunt, sinó horitzontalment en la relació entre uns i altres. La incapacitat, fins i tot racional, d'afrontar el fenomen de les migracions massives, n'és un clar exponent. En l'àmbit col·lectiu, la crisi de la idea forjadora de la unitat europea té molt a veure amb aquella manca. L'individu es defineix com un ésser autoreferenciat, cada vegada més possessiu. El desastre en l'ordre secular de la descristianització és immens, individual i col·lectivament, i agreuja tant la crisi d'identitat com la virulència de les reaccions, perquè algunes d'elles, malgrat reivindicar el cristianisme, també estan contaminades per aquella descristianització, en el que afecta la seva essència: la condició d'estimar el proïsme.

El treball, en el marc de les relacions de producció, contribuïa a completar el desenvolupament de les dimensions de la identitat personal, i col·lectiva. Així es forjava el reconeixement, l'autoestima, i l'estima dels altres, estretament vinculada a la dignitat. Les persones no només posseïen, sinó que eren en raó del seu ofici, la seva professió. El seu valor no depenia exclusivament de la capacitat de consum. Un treballador podia sentir-se orgullós de ser-ho i de participar en la identitat col·lectiva de la classe treballadora, igual que un pagès o un pescador. Un burgès no havia només de guanyar diners, sinó complir amb determinades exigències socials i culturals per aconseguir-ne el reconeixement. Tot això ha fet fallida per les ruptures. Sense identitat, el sentit de dignitat és impostat, exagerat, histriònic, com és evident avui dia en les identitats unidimensionals de

substitució, capaces de declarar un dia de l'orgull de ser allò, que no té altre mèrit que procedir de la naturalesa o de l'instint. Sense identitat, només la riquesa, el fet de posseir, compensa la pèrdua de referències. Hom és pel que té i consumeix. No pel que és i fa. En aquestes condicions, la vida democràtica, per molt que s'adjectivi de liberal, està profundament deteriorada.

El principal agent causal d'aquesta crisi ha estat la globalització, un concepte multicausal, i el canvi tècnic, que no només ha accentuat la desigualtat per la via d'una injusta distribució dels seus costos i beneficis, sinó que ha alterat profundament les relacions de producció. El treball significa, a més, protecció personal i familiar, i si manca, constitueix una font d'inseguretat i temor.

«La democràcia necessita determinades virtuts sense les quals esdevé impossible».

La desigualtat econòmica s'ha vist afavorida per dos altres corrents poc atesos. L'un és la baixa natalitat, com descriu Thomas Piketty en la seva segona llei del capitalisme: l'escàs creixement de la població global afavoreix una major diferència de les ràtios capital/renda, és a dir, augmenta la desigualtat. El segon corrent és propiciat per la perspectiva de gènere, que ha desplaçat l'atenció sobre les conseqüències de les relacions de producció en la distribució de la renda, vers les relacions home-dona. Els *ministeris de la igualtat* no atenen a les relacions de producció, sinó a les relacions home-dona. És un gran èxit pel neoliberalisme i un gran fracàs per als sindicats, cada dia més irrelevantes.

La davallada de la natalitat té com a efecte principal l'envelliment de la població i un conjunt ramificat de conseqüències sobre la productivitat, la renda, l'estalvi, la inversió i la taxa d'interès, majoritàriament negatives, que la societat desvinculada es nega a reconèixer, aprofundint així el procés de crisis múltiples i incentivant els poders establerts a estabilitzar els desequilibris de l'envelliment per mitjà de l'eutanàsia. Una sola xifra és ben explícita. L'escurçament radical dels anys de vida en edats properes a la mort, significa una reducció del 40% de la despesa sanitària atribuïble a l'edat.

Sense virtuts, la democràcia no és possible

Un element determinant de la situació de crisis acumulades i irresoltes és la pèrdua social i individual de l'ètica guiada per les virtuts, que tan bé explica Alasdair MacIntyre a *Tras la Virtud*.

La democràcia necessita determinades virtuts sense les quals esdevé impossible. Com més complexitat ha assolit el funcionament de la democràcia, més ha davallat la idea que eren necessàries determinades

La concordia és una manifestació d'afecte i respecte que es professen entre si els estranys, en la mesura que tots coincideixen en el reconeixement mutu que aporten les seves capacitats pel bé de la polis. (Il·lustració: Mixformdesign-iStock).

pràctiques bones –les virtuts– perquè fos efectiva, de manera que ha derivat cap a una escalada inacabable de drets que no estan equilibrats amb els corresponents deures, que exigirien pel seu compliment determinades virtuts que no s'assoleixen. La democràcia s'ha convertit en un ampli i creixent enunciat de valors que esdevenen buits i inoperatius, entre altres raons, per la principal: que el seu assoliment necessita les virtuts corresponents. De poc serveix proclamar l'honestedat, si els subjectes no estan forjats en la pràctica de la virtut de la templança, la moderació, per situar un exemple de la relació entre valor i virtut.

La democràcia, per ser real, no en té prou amb les lleis, també necessita ser virtuosa; això és, demana un aprenentatge, una *techne*, un mètode, i virtuts, no solament intel·lectuals, sinó morals, i aquest aprenentatge requereix una instrucció. L'educació dels pares, l'escola, la universitat, l'empresa, el treball, i la societat haurien de conrear la formació personal en el coneixement i pràctica de les virtuts de manera unitària per així poder exercir-les, però aquest no és el cas, perquè ni tan sols existeix un acord sobre la seva necessitat, i menys encara sobre la seva identificació. Les virtuts que com a molt es reconeixen necessàries per a la vida política, són, sobretot *tècniques*, però no morals.

La idea de virtut, seguint MacIntyre, pot respondre a conceptes diferents, encara que no antagonistes: un és el d'aquella pràctica que permet exercir un paper social, és el concepte propi que ens transmet la tradició homèrica. Una altra és la que prové d'Aristòtil, el Nou Testament i Tomàs d'Aquino, en la qual la virtut és una qualitat que permet a un individu progressar cap a l'assoliment de la finalitat humana, natural o sobrenatural, el *telos*. Finalment, i molt més recent, és la idea de virtut com a qualitat útil per aconseguir l'èxit terrenal i celestial pròpia de Benjamin Franklin. Són concepcions diferents, certament, però és possible forjar un únic concepte. La virtut és la qualitat adquirida que permet aconseguir el fi propi de l'ésser humà, la seva puixança entesa com a realització de la vida bona, que procura un servei a la comunitat i facilita l'èxit en els nostres propòsits. Les virtuts constitueixen aquelles actituds que mantenen les pràctiques i ens permeten assolir els béns interns a aquestes, i la recerca d'allò que és bo, ajudant-nos a vèncer els perills, temptacions i distraccions als quals contínuament ens enfrontem, proporcionant-nos un continu i creixent coneixement del bé.

Un fet afegit a la dificultat d'educar en les virtuts i transmetre-les, és que elles necessiten una comunitat que les reconegui i exerciti. Alhora, l'existència d'aquesta comunitat té com a condició necessària la disponibilitat d'una tradició forjada a partir d'uns acords fonamentals. Virtuts, comunitat i tradició formen un tríptic solidari. Però, avui i en el millor dels casos, tot això ha esdevingut extraordinàriament difús, imprecís, si no contradictori.

Una condició essencial per a la política democràtica és la virtut de l'amistat civil aristotèlica que podem traduir en significació actual com a *concordia*. És una manifestació d'afecte i respecte que es professen entre si els estranys, en la mesura que tots coincideixen en el reconeixement mutu que aporten les seves capacitats pel bé de la *polis*. La política, en la seva versió actual, que es qualifica a si mateixa de lliberal, es troba en l'antítesi d'aquesta concepció, i roman instal·lada en la destrucció dels prestigis personals dels contendents.

La reflexió final és obvia. La regeneració democràtica tan sols és factible amb una transformació radical de la concepció moral i política –que són concepcions interdependents– de la societat i la seva traducció en lleis i conductes. I, en aquest fet, s'hi troba la naturalesa irrevocable de la crisi de la política tal com és entesa i practicada, i, per tant, de la societat.

¹ El filòsof Alasdair MacIntyre (1929) és un autor molt conegut per les seves contribucions a la filosofia moral i la filosofia política. Un llibre cabdal d'aquest autor és *After Virtue (Tras la virtud)* en què exposa com al llarg de la història s'han desenvolupat alguns conceptes ètics. La virtut i el coneixement de com assolir la vida bona, estan en el centre de la seva visió de l'ètica, aquella vida plena en la qual es realitzen en plenitud els diferents aspectes de la vida humana. És un mètode diferent del de molts altres autors que aborden, per contra, el debat ètic de qüestions puntuals, per exemple l'avortament. (Nota de l'editor).